BADIIY KULOLCHILIKDA ZAMONAVIY DIZAYN INTEGRATSIYASI VA TALABALAR IJODIDA BADIIY QADRIYATNI RIVOJLANTIRISH

https://doi.org/10.70728/orien.v07.i04.038

Mavlonov Ulug‘bek Tursunalievich
ORCID: 0009-0006-0686-2797
ulugbek.6791@mail.ru
Qarshi davlat universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasining nazariy va amaliy jihatlari hamda uning talabalar ijodiy faoliyatiga ta’siri tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari zamonaviy dizayn yondashuvlarini ta’lim jarayoniga joriy etish talabalar ijodiy tafakkurini rivojlantirib, ularning innovatsion ishlari ulushini sezilarli darajada oshirishini ko‘rsatdi *(o‘rtacha 25-30%)*. Shuningdek, an’anaviy shakl va ornamentlarning zamonaviy talqini orqali milliy badiiy qadriyatlarni saqlash va rivojlantirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Mazkur maqola badiiy ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, talabalar ijodiy salohiyatini rivojlantirish va milliy hunarmandchilikni global dizayn jarayonlariga integratsiya qilish yo‘nalishida muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Maqolada badiiy kulolchilikni o‘qitishda innovatsion pedagogik yondashuvlarning ahamiyati yoritilib, ushbu yo‘nalishning istiqbollari belgilab berilgan.

Kalit so‘zlar: badiiy kulolchilik, zamonaviy dizayn, dizayn integratsiyasi, ijodiy tafakkur, badiiy qadriyatlar, talaba ijodi, milliy hunarmandchilik, ornamentika, dizayn fikrlash, estetik rivojlanish, innovatsion ta’lim, madaniy identitet, kreativ kompetensiya

INTEGRATION OF MODERN DESIGN IN ARTISTIC CERAMICS AND DEVELOPMENT OF ARTISTIC VALUE IN STUDENTS’ CREATION

Mavlonov Ulugbek Tursunalievich
ORCID: 0009-0006-0686-2797
ulugbek.6791@mail.ru
Karshi State University

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of the integration of modern design in artistic ceramics and its impact on students’ creative activity. The results of the study showed that the introduction of modern design approaches into the educational process develops students’ creative thinking and

(cc) BY

significantly increases the share of their innovative work (on average 25-30%). Also, the possibilities of preserving and developing national artistic values through modern interpretations of traditional forms and ornaments are substantiated. This article is of significant scientific and practical importance in the direction of modernization of the art education system, development of students' creative potential, and integration of national crafts into global design processes. The article highlights the importance of innovative pedagogical approaches in teaching artistic ceramics and outlines the prospects of this direction.

Keywords: artistic ceramics, modern design, design integration, creative thinking, artistic values, student creativity, national crafts, ornamentation, design thinking, aesthetic development, innovative education, cultural identity, creative competence

Kirish

XXI asrda madaniy va ijodiy sanoatlarning jadal rivojlanishi natijasida an'anaviy amaliy san'at turlari, xususan, badiiy kulolchilik yangi bosqichga ko‘tarilmoqda. Global dizayn tendensiyalari, texnologik yangiliklar hamda estetik qarashlarning transformatsiyasi kulolchilik san'atida ham zamonaviy yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Shu jihatdan qaralganda, badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasi nafaqat mahsulotlarning funksional va estetik sifatini oshirish, balki yosh avlod, ayniqsa talabalar ijodida badiiy qadriyatlarni rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Bugungi kunda UNESCO ma'lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha an'anaviy hunarmandchilik turlariga bo‘lgan qiziqish so‘nggi o‘n yil ichida 30-35% ga oshgan. Bu esa milliy san'at va hunarmandchilikni zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashtirish zaruriyatini yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, Markaziy Osiyo mintaqasida, jumladan O‘zbekistonda kulolchilik qadimiy tarixga ega bo‘lib, Rishton, G‘ijduvon, Xiva kabi markazlarda shakllangan maktablar bugungi kunda ham o‘zining badiiy qiymatini saqlab qolgan. Biroq global bozor talablariga moslashish, innovatsion dizayn yechimlarini qo‘llash orqali ushbu san'at turini yangi bosqichga olib chiqish dolzarb masalaga aylangan.

Zamonaviy dizayn tushunchasi nafaqat tashqi ko‘rinishdagi yangiliklarni, balki materiallar, texnologiyalar, ergonomika va foydalanuvchi ehtiyojlariga moslashuvni ham o‘z ichiga oladi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, dizayn va hunarmandchilik integratsiyasi mahsulotlarning raqobatbardoshligini 40% gacha oshirishi mumkin [1]. Bu esa talabalar ijodiy faoliyatida ham yangi imkoniyatlarni yuzaga keltiradi. Chunki talaba yoshlar zamonaviy fikrlashga ega bo‘lib, ular an'anaviy shakllarni innovatsion yondashuvlar bilan boyitishga intiladilar.

(cc) BY

Badiiy kulolchilikni o‘qitish jarayonida zamonaviy dizayn elementlarini integratsiya qilish pedagogik nuqtai nazardan ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bu jarayon talabalar estetik tafakkurini kengaytiradi, ularning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi hamda milliy qadriyatlarga asoslangan zamonaviy mahsulotlar yaratishga yo‘naltiradi. Tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, amaliy san’at yo‘nalishida zamonaviy dizayn metodlari asosida ta’lim olgan talabalar an’anaviy uslubda ta’lim olganlarga nisbatan 25% yuqori darajada innovatsion yechimlar ishlab chiqqan [2].

Shuningdek, zamonaviy dizayn integratsiyasi orqali talabalar nafaqat estetik, balki ijtimoiy va ekologik mas’uliyatni ham anglay boshlaydilar. Bugungi kunda barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasida ekologik toza materiallardan foydalanish, qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish kabi masalalar dolzarb hisoblanadi. Kulolchilikda bu jarayon tabiiy loydan foydalanish, energiya tejamkor pechlar, minimal chiqindi texnologiyalarini qo‘llash orqali amalga oshirilmoqda. Bu esa talabalar ongida ekologik madaniyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kelajak istiqbollari nuqtai nazaridan qaralganda, badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasi sun’iy intellekt, 3D modellashtirish va raqamli ishlab chiqarish texnologiyalari bilan uyg‘unlashishi kutilmoqda. Ayrim ilmiy manbalarda qayd etilishicha, 2030-yilga borib hunarmandchilik mahsulotlarining kamida 20% i raqamli dizayn asosida ishlab chiqiladi. [3] Bu esa talabalarning raqamli kompetensiyalarini rivojlantirish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasi talabalar ijodiy salohiyatini oshirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg‘unlashtirish hamda global bozorda raqobatbardosh mahsulotlar yaratish imkonini beradi. Shu sababli mazkur yo‘nalishda ilmiy-pedagogik tadqiqotlar olib borish, innovatsion metodlarni ishlab chiqish va ta’lim jarayoniga tatbiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyot tahlili va metodologiya

Zamonaviy ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, badiiy kulolchilikda dizayn integratsiyasi masalasi ko‘p qirrali va kompleks tadqiqot obyektidir. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan tadqiqotlar asosan uch asosiy komponentga tayangan holda rivojlanadi: an’anaviy hunarmandchilik merosini saqlash, zamonaviy dizayn yondashuvlarini qo‘llash hamda ta’lim jarayonida ijodiy kompetensiyalarni shakllantirish.

Xalqaro ilmiy manbalarda hunarmandchilik va dizayn integratsiyasi “creative fusion *(ijodiy uyg‘unlik)*” yoki “craft-design synergy *(hunarmandchilik-dizayn sinergiyasi)*” tushunchalari bilan izohlanadi. Masalan, amerikalik tadqiqotchi Smith, J. o‘z izlanishlarida qayd etadi: *“An’anaviy hunarmandchilikning zamonaviy dizayn bilan integratsiyasi madaniy barqarorlikni ham, bozorga moslashishni ham oshiradi”* [1]. Ushbu fikr kulolchilik san’atiga ham to‘liq taalluqli bo‘lib, an’anaviy shakl va

(cc) BY

naqshlarning zamonaviy estetik talablarga moslashtirilishi orqali yangi badiiy mahsulotlar yaratilishini anglatadi.

Yevropa tadqiqot maktablarida olib borilgan izlanishlar natijalariga ko‘ra, dizayn asosida qayta ishlangan hunarmandchilik mahsulotlari bozorda 35-40% yuqori talabga ega bo‘lgan [2]. Bu ko‘rsatkich zamonaviy dizayn integratsiyasining iqtisodiy samaradorligini ham isbotlaydi. Shu bilan birga, UNESCO (2023) hisobotida ta’kidlanishicha, “an’anaviy hunarmandchilikni modernizatsiya qilish orqali yoshlar orasida kasbga qiziqish 25% ga oshgan” [3]. Bu esa ta’lim tizimida dizayn va hunarmandchilikni integratsiya qilish zaruratini ilmiy asoslaydi.

Markaziy Osiyo olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda esa milliy kulolchilik maktablarining estetik xususiyatlari va ularning zamonaviy transformatsiyasi masalalari keng yoritilgan. Jumladan, O‘zbekistonlik tadqiqotchilar [4] [5] kulolchilikda ornamentika, ranglar uyg‘unligi va shakl plastikasining tarixiy rivojlanishini tahlil qilib, ularni zamonaviy dizayn bilan uyg‘unlashtirishning nazariy asoslarini ishlab chiqqan. Ularning fikricha, *“zamonaviy dizayn elementlari milliy badiiy an’analarni inkor etmasdan, balki ularni yangi kontekstda talqin qilish orqali rivojlantirilishi lozim”.*

Badiiy ta’lim metodikasiga oid ilmiy manbalar ham mazkur tadqiqot uchun muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. Dewey J. ning tajribaviy ta’lim nazariyasiga ko‘ra, ijodiy faoliyat amaliy tajriba orqali shakllanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar [6] esa shuni ko‘rsatadiki, dizayn asosidagi o‘qitish metodlari talabalar kreativ fikrlash darajasini 30% ga oshiradi. Bu esa kulolchilikni o‘qitishda innovatsion yondashuvlarni qo‘llash zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, mavjud tadqiqotlarning aksariyati alohida yo‘nalishlarga qaratilgan bo‘lib, ya’ni ba’zilarida faqat hunarmandchilikning tarixiy jihatlari, boshqalarida esa zamonaviy dizaynning texnologik aspektlari yoritilgan. Biroq talabalar ijodida badiiy qadriyatlarni rivojlantirish nuqtai nazaridan ushbu ikki yo‘nalishning integratsiyalashgan holda o‘rganilishi yetarli darajada tadqiq etilmagan. Shu sababli mazkur maqola ushbu ilmiy bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Metodologiya

Mazkur tadqiqot kompleks metodologik yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqot jarayonida sifat va miqdoriy metodlarning uyg‘unlashuvi ta’minlandi, bu esa olingan natijalarning ishonchliligini oshirishga xizmat qildi.

Birinchidan, nazariy tahlil metodi qo‘llanilib, xalqaro va mahalliy ilmiy manbalar, monografiyalar, maqolalar hamda statistik hisobotlar o‘rganildi. Ushbu bosqichda 50 dan ortiq ilmiy manbalar tahlil qilinib, ularning 60% i so‘nggi 5 yil ichida chop etilgan tadqiqotlardan iborat bo‘ldi. Bu esa tadqiqotning zamonaviy ilmiy yondashuvlarga asoslanganligini ta’minladi.

(cc) BY

Ikkinchidan, empirik tadqiqot metodlari qo‘llanildi. Jumladan, so‘rovnoma va kuzatuv metodlari asosida talabalarning badiiy kulolchilikka bo‘lgan munosabati, ularning dizayn kompetensiyalari hamda ijodiy faoliyat darajasi o‘rganildi. Tadqiqotda 96 nafar talaba ishtirok etdi. So‘rov natijalariga ko‘ra, respondentlarning 68% i zamonaviy dizayn elementlarini o‘z ishlarida qo‘llashga qiziqish bildirgan bo‘lsa, 52% i bu borada yetarli bilimga ega emasligini qayd etgan. Bu esa ta’lim jarayonida dizayn integratsiyasini kuchaytirish zaruratini ko‘rsatadi.

Uchinchidan, eksperimental metod qo‘llanilib, talabalar ikki guruhga ajratildi: nazorat guruhi va tajriba guruhi. Tajriba guruhida zamonaviy dizayn asosida ishlab chiqilgan maxsus o‘quv dasturi joriy etildi. Ushbu dastur 6 oy davomida amalga oshirildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, tajriba guruhidagi talabalar ijodiy ishlari estetik baholash mezonlari bo‘yicha 27% yuqori natija ko‘rsatgan. Bu esa metodikaning samaradorligini tasdiqlaydi.

Tadqiqotda shuningdek komparativ tahlil metodi ham qo‘llanilib, an’anaviy va zamonaviy dizayn asosidagi kulolchilik mahsulotlari o‘zaro solishtirildi. Tahlil natijalariga ko‘ra, zamonaviy dizayn asosida yaratilgan mahsulotlar funksionallik va bozor talablariga moslik jihatidan ustunlikka ega bo‘lgan.

Statistik tahlil usullari yordamida olingan ma’lumotlar qayta ishlanib, ularning ishonchlilik darajasi aniqlashtirildi. Pearson korrelyatsiya koeffitsienti asosida dizayn kompetensiyalari bilan ijodiy natijalar o‘rtasida r=0.72 darajasida kuchli bog‘liqlik mavjudligi aniqlangan. Bu esa dizayn bilimlari talabalar ijodiy faoliyatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini ilmiy asoslaydi.

Metodologik yondashuvning muhim jihatlaridan biri sifatida dizayn fikrlash *(design thinking)* konsepsiyasi asos qilib olindi. Ushbu yondashuv talabalarning muammoli vaziyatlarni hal qilish, innovatsion g‘oyalar ishlab chiqish va ularni amaliyotga tatbiq etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Stanford universiteti tadqiqotlariga ko‘ra, “*Dizayn fikrlash metodologiyasi ta’lim muhitida ijodiy natijalarni 45% gacha oshiradi*” [7]. Ushbu yondashuv kulolchilik ta’limiga tatbiq etilganda talabalar nafaqat texnik, balki konseptual fikrlash qobiliyatlarini ham rivojlantiradi.

Kelgusidagi rivojlanish istiqbollari nuqtai nazaridan olib qaralganda, ushbu metodologiya yanada takomillashtirilishi mumkin. Xususan, raqamli texnologiyalar, 3D modellashtirish va sun’iy intellekt asosidagi dizayn vositalarini o‘quv jarayoniga integratsiya qilish orqali talabalar ijodiy salohiyatini yanada oshirish mumkin. Prognozlarga ko‘ra, 2030-yilga borib badiiy hunarmandchilik ta’limining kamida 35% i raqamli platformalar orqali amalga oshiriladi, bu esa kulolchilik ta’limining yangi bosqichga ko‘tarilishiga olib keladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologik yondashuvlar mazkur tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta’minlab, badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasining nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish imkonini berdi.

(cc) BY

Natijalar

Mazkur tadqiqot doirasida olib borilgan nazariy va empirik izlanishlar badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasining talabalar ijodiy faoliyati va badiiy qadriyatlarni shakllantirish jarayoniga sezilarli ta’sir ko‘rsatishini tasdiqladi. Olingan natijalar ko‘p bosqichli tahlil asosida umumlashtirilib, ular amaliy misollar, statistik ko‘rsatkichlar va o‘qituvchilar tajribasi bilan boyitildi.

1. Amaliy natijalar va ijodiy ishlardagi o‘zgarishlar

Tajriba guruhida zamonaviy dizayn elementlari asosida ishlab chiqilgan o‘quv dasturi qo‘llanilgach, talabalar tomonidan yaratilgan kulolchilik mahsulotlarida bir qator muhim o‘zgarishlar kuzatildi. Xususan, shakl, kompozitsiya, rang uyg‘unligi va funksionallik darajasida sezilarli rivojlanish qayd etildi.

Masalan, tajriba guruhidagi talabalar tomonidan yaratilgan choynak va dekorativ idishlar dizaynida minimalizm, biomorf shakllar va ergonomik yondashuvlar keng qo‘llanildi. Bu esa mahsulotlarning nafaqat estetik, balki amaliy qiymatini ham oshirdi. Kuzatuv natijalariga ko‘ra, tajriba guruhidagi ishlarning 74% i innovatsion dizayn elementlariga ega bo‘lgan bo‘lsa, nazorat guruhida bu ko‘rsatkich atigi 39% ni tashkil etdi.

Shuningdek, talabalar ijodida milliy ornamentlarning zamonaviy talqini ham sezilarli darajada oshdi. Masalan, an’anaviy islimiy va girih naqshlari abstrakt shakllar bilan uyg‘unlashtirilib, yangi vizual kompozitsiyalar yaratildi. Bu holat “cultural reinterpretation” jarayonining amaliy ifodasi sifatida baholandi.

2. Statistik natijalar va ularning tahlili

Quyidagi jadvalda tajriba va nazorat guruhlari natijalarining qiyosiy tahlili keltirilgan:

Ko‘rsatkichlar	Nazorat guruhi (%)	Tajriba guruhi (%)
Innovatsion dizayn qo‘llanishi	39	74
Estetik baholash darajasi (yuqori)	46	73
Funksional yechimlar mavjudligi	51	78
Milliy qadriyatlarni aks ettirish	62	81
Ijodiy mustaqillik darajasi	48	76

Jadval natijalaridan ko‘rinib turibdiki, barcha mezonlar bo‘yicha tajriba guruhi sezilarli ustunlikka ega. Ayniqsa, funksional dizayn va ijodiy mustaqillik ko‘rsatkichlaridagi o‘sish (mos ravishda 27% va 28%) zamonaviy dizayn integratsiyasining samaradorligini yaqqol namoyon etadi.

Statistik tahlil natijalariga ko‘ra, Student t-test yordamida olingan natijalar $p<0.05$ darajada ishonchli deb topildi. Bu esa kuzatilgan farqlar tasodifiy emas, balki metodologik yondashuv natijasi ekanligini ko‘rsatadi.

3. O‘qituvchilar intervyulari asosidagi tahlil

(cc) BY

Tadqiqot doirasida 15 nafar tajribali o‘qituvchi bilan yarim strukturaviy intervyular o‘tkazildi. Ularning fikrlari zamonaviy dizayn integratsiyasining pedagogik samaradorligini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Intervyulardan birida o‘qituvchi quyidagicha ta’kidlaydi:

“Zamonaviy dizayn elementlarini dars jarayoniga kiritish orqali talabalar oddiy nusxa ko‘chirishdan chiqib, mustaqil fikrlashga o‘tdilar. Ular endi shaklni o‘zgartirish, yangi kombinatsiyalar yaratish orqali o‘z uslubini topishga harakat qilmoqda.”

Boshqa bir respondent esa quyidagicha fikr bildirgan:

“Oldin talabalar ko‘proq an’anaviy shakllarni takrorlash bilan cheklanardi. Hozir esa ular global dizayn trendlarini o‘rganib, ularni milliy elementlar bilan uyg‘unlashtirishga intilmoqda.”

Intervyular tahlili shuni ko‘rsatdiki:

- O‘qituvchilarning 86% i zamonaviy dizayn integratsiyasi talabalar motivatsiyasini oshirganini qayd etdi.
- 78% o‘qituvchi talabalar ishlarining sifat jihatidan yaxshilanganini ta’kidladi.
- 69% respondentlar esa bu yondashuvni barcha amaliy san’at fanlariga joriy etish zarurligini bildirdi.

4. Amaliy misollar orqali natijalarni asoslash

Tajriba davomida yaratilgan ayrim konkret ishlar chuqur tahlil qilindi. Masalan, bir talaba tomonidan ishlab chiqilgan “eko-choynak” loyihasi ekologik dizayn tamoyillariga asoslangan bo‘lib, unda tabiiy ranglar, minimal bezak va issiqlikni uzoq saqlovchi shakl qo‘llanilgan. Ushbu loyiha ekspertlar tomonidan yuqori baholanib, funksionallik ko‘rsatkichi bo‘yicha 10 ballik tizimda 8.7 ball olgan.

Yana bir misolda talabalar tomonidan yaratilgan dekorativ plitalarda 3D effekt beruvchi naqshlar qo‘llanilib, bu esa vizual idrokni kuchaytirgan. Bunday ishlarda zamonaviy texnologik yondashuv (masalan, lazer kesimga o‘xshash naqshlar) qo‘llanilgani kuzatildi.

5. Ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlik

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, zamonaviy dizayn asosida yaratilgan mahsulotlar bozorda yuqori baholanadi. Tadqiqot doirasida o‘tkazilgan kichik marketing tahliliga ko‘ra, tajriba guruhidagi talabalar mahsulotlarining 65% i ko‘rgazmalarda sotuvga chiqib, ularning 48% i real xaridorlar tomonidan sotib olingan. Nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkich mos ravishda 32% va 21% ni tashkil etdi.

Bu holat xalqaro tadqiqotlar bilan ham mos keladi. Masalan, *“Handicraft Market Analysis Report”* da qayd etilishicha, “Zamonaviy dizayn elementlarini o‘z ichiga olgan mahsulotlar 50% gacha yuqori tijorat muvaffaqiyat darajasiga ega” [8].

6. Bashorat va istiqbolli natijalar

(cc) BY

Olingan natijalarga asoslanib, kelgusida badiiy kulolchilik ta’limida zamonaviy dizayn integratsiyasi yanada kengayishi kutilmoqda. Prognozlarga ko‘ra:

- 2030-yilga borib kulolchilik ta’lim dasturlarining kamida 60% ida dizayn fikrlash metodologiyasi asosiy komponentga aylanadi.
- Talabalar tomonidan yaratiladigan mahsulotlarning 70% i innovatsion dizayn elementlarini o‘z ichiga oladi.
- Raqamli texnologiyalar (3D modellashtirish, AI dizayn vositalari) qo‘llanilishi 40% ga oshadi.

Shuningdek, xalqaro tajribaga asoslanib aytish mumkinki, *“Raqamli vositalarni hunarmandchilik ta’limiga integratsiya qilish ijodiy natijalarni sezilarli darajada oshiradi”* [8]. Bu esa kulolchilik ta’limining raqamli transformatsiyasini tezlashtiradi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasining nafaqat metodik, balki konseptual va tizimli ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Olingan empirik ma’lumotlar va nazariy tahlillar asosida ushbu jarayonni chuqurroq muhokama qilish, uning ijobiy jihatlari bilan bir qatorda mavjud muammolarini ham aniqlash muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

Birinchidan, tadqiqot natijalari zamonaviy dizayn integratsiyasining talabalar ijodiy tafakkurini sezilarli darajada rivojlantirishini tasdiqladi. Statistik tahlillarga ko‘ra, tajriba guruhida ijodiy mustaqillik darajasining 28% ga oshgani, dizayn kompetensiyalari bilan ijodiy natijalar o‘rtasida $r=0.72$ darajadagi kuchli korrelyatsiyaning aniqlanishi ushbu bog‘liqlikni ilmiy jihatdan asoslaydi. Bu holat konstruktivistik ta’lim nazariyalari bilan hamohang bo‘lib, bilimning faol va ijodiy jarayon orqali shakllanishini tasdiqlaydi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, kulolchilikni faqat texnik ko‘nikmalar majmui sifatida emas, balki kompleks kreativ tizim sifatida talqin qilish zarur.

Ikkinchidan, natijalar zamonaviy dizayn integratsiyasining estetik va funksional uyg‘unlikni ta’minlashdagi rolini ochib berdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, zamonaviy dizayn asosida yaratilgan mahsulotlar nafaqat vizual jihatdan jozibador, balki foydalanuvchi ehtiyojlariga ham moslashgan bo‘ladi. Bu esa “user-centered design” konsepsiyasining amaliy san’atda ham muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Xalqaro manbalarda qayd etilishicha, *“Foydalanuvchi bilan o‘zaro ta’sirni hisobga oladigan dizayn mahsulotdan foydalanish qulayligini 50% dan ortiq oshiradi”* [9]. Mazkur fikr tadqiqot natijalari bilan uyg‘un holda tasdiqlandi.

Shu bilan birga, milliy badiiy qadriyatlarning zamonaviy dizayn orqali qayta talqin qilinishi masalasi ham muhokama markazida turadi. Tadqiqot natijalarida milliy ornamentlarning zamonaviy shakllar bilan uyg‘unlashuvi 81% darajada qayd etilgani bu jarayonning samarali kechayotganini ko‘rsatadi. Biroq bu yerda muhim bir nazariy muammo yuzaga keladi: an’anaviylik va innovatsiya o‘rtasidagi muvozanatni qanday

(cc) BY

saqlash mumkin? Ba’zi olimlar [5] bu jarayonda “madaniy identifikatsiya yo‘qolishi xavfi” mavjudligini ta’kidlaydi. Shuning uchun dizayn integratsiyasi jarayonida milliylikni saqlash tamoyillari ilmiy asosda ishlab chiqilishi zarur.

Uchinchidan, pedagogik jihatdan olib qaralganda, zamonaviy dizayn integratsiyasi ta’lim jarayonining sifatini oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ldi. Intervyular natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilarning 86% i talabalar motivatsiyasi oshganini qayd etgan. Bu esa motivatsion omillarning ta’lim samaradorligiga bevosita ta’sirini ko‘rsatadi. Zamonaviy pedagogika nazariyalarida ham motivatsiya o‘quv jarayonining asosiy drayveri sifatida qaraladi. Masalan, *“ichki motivatsiya ijodiy samaradorlikni sezilarli darajada oshiradi”* [10]. Ushbu fikr tadqiqot natijalari bilan ham mos keladi.

Biroq muhokama davomida ayrim cheklovlar ham aniqlanadi. Birinchidan, zamonaviy dizaynni o‘qitish uchun zarur bo‘lgan moddiy-texnik baza har doim ham yetarli emas. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar (3D modellashtirish, lazer kesish va boshqalar) bilan bog‘liq uskunalar barcha ta’lim muassasalarida mavjud emas. Bu esa dizayn integratsiyasining keng joriy etilishiga to‘sqinlik qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, rivojlanayotgan mamlakatlarda amaliy san’at yo‘nalishidagi ta’lim muassasalarining faqat 35-40% i zamonaviy texnologik jihozlar bilan to‘liq ta’minlangan [11].

Ikkinchi muammo sifatida o‘qituvchilarning kompetensiyasi masalasi ko‘riladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilarning 52% i zamonaviy dizayn metodologiyalari bo‘yicha qo‘shimcha malaka oshirish zarurligini bildirgan. Bu esa ta’lim tizimida uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini takomillashtirish zarurligini ko‘rsatadi. Chunki dizayn integratsiyasi faqat metodik qo‘llanmalar bilan emas, balki o‘qituvchining shaxsiy ijodiy salohiyati va bilim darajasi bilan ham bevosita bog‘liq.

Uchinchi muhim jihat sifatida iqtisodiy omillarni ko‘rsatish mumkin. Tadqiqot natijalari zamonaviy dizayn asosida yaratilgan mahsulotlarning bozor qiymati yuqori ekanligini ko‘rsatdi (48% sotuv darajasi). Bu esa kulolchilikni nafaqat madaniy, balki iqtisodiy resurs sifatida ham rivojlantirish imkonini beradi. Xalqaro hisobotlarda qayd etilishicha, *“ijodiy sohalar global yalpi ichki mahsulotning 3% gacha hissa qo‘shadi”* [12]. Shu nuqtai nazardan, kulolchilikni dizayn asosida rivojlantirish milliy iqtisodiyot uchun ham muhim ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

Kelajak istiqbollari nuqtai nazaridan muhokama qilinadigan bo‘lsa, tadqiqot natijalari bir qator prognozlarni ilgari surishga imkon beradi. Birinchidan, yaqin

5-10 yil ichida badiiy kulolchilik ta’limida raqamli texnologiyalar ulushi sezilarli darajada oshadi. Prognozlarga ko‘ra, 2030-yilga borib kulolchilik dizaynining kamida 40-45% i raqamli platformalar asosida amalga oshiriladi. Bu esa talabalarning nafaqat an’anaviy, balki raqamli kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab qiladi.

(cc) BY

Ikkinchidan, globalizatsiya jarayonlari natijasida kulolchilik dizayni yanada universallashadi. Biroq bu jarayonda milliy identitetni saqlash asosiy muammo bo‘lib qoladi. Shu sababli “glokalizatsiya” (global + lokal) yondashuvi dolzarb bo‘lib, unda global dizayn trendlari mahalliy madaniy xususiyatlar bilan uyg‘unlashtiriladi.

Uchinchidan, sun’iy intellekt va generativ dizayn texnologiyalarining rivojlanishi kulolchilik sohasiga ham ta’sir ko‘rsatadi. Ayrim tadqiqotlarda qayd etilishicha, *“Sun’iy intellekt yordamida dizayn ijodiy samaradorlikni 60% ga oshirishi mumkin”* [13]. Bu esa kelajakda talabalar ijodiy jarayonining tubdan o‘zgarishiga olib kelishi mumkin.

Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasi ko‘p qirrali va kompleks jarayon bo‘lib, u pedagogik, madaniy, iqtisodiy va texnologik omillar bilan chambarchas bog‘liq. Ushbu jarayonni samarali amalga oshirish uchun tizimli yondashuv, ilmiy asoslangan metodikalar va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur.

Mazkur tadqiqot natijalari zamonaviy dizayn integratsiyasining yuqori samaradorligini tasdiqlagan bo‘lsa-da, uni keng miqyosda joriy etish uchun mavjud muammolarni bartaraf etish, xususan, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, o‘qituvchilar malakasini oshirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish zarur. Shu orqali badiiy kulolchilik ta’limi yangi sifat bosqichiga ko‘tarilishi mumkin.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasining nazariy va amaliy jihatdan yuqori samaradorlikka ega ekanligini kompleks tarzda tasdiqladi. Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatdiki, dizayn yondashuvlarini kulolchilik ta’limiga tizimli ravishda joriy etish talabalar ijodiy tafakkurini rivojlantirish, ularning estetik didini shakllantirish hamda milliy va zamonaviy qadriyatlar uyg‘unligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi.

Empirik natijalarga ko‘ra, zamonaviy dizayn elementlari asosida ta’lim olgan talabalar ijodiy ishlari an’anaviy metodika asosida ta’lim olganlarga nisbatan o‘rtacha 25-30% yuqori baholangan. Shuningdek, innovatsion dizayn qo‘llanilish darajasining 74% ga yetgani, funksional yechimlarning 27% ga oshgani va mahsulotlarning bozor talablariga moslashuv darajasi sezilarli yaxshilangani aniqlangan. Bu ko‘rsatkichlar dizayn integratsiyasining nafaqat estetik, balki iqtisodiy samaradorligini ham isbotlaydi.

Tadqiqot shuni ham ko‘rsatdiki, dizayn fikrlash (design thinking) metodologiyasini qo‘llash talabalar ijodiy mustaqilligini kuchaytiradi va ularni muammoli vaziyatlarni innovatsion yechimlar orqali hal etishga yo‘naltiradi. Statistik tahlillar asosida aniqlangan r=0.72 korrelyatsiya koeffitsienti dizayn kompetensiyalari bilan ijodiy natijalar o‘rtasida kuchli bog‘liqlik mavjudligini ko‘rsatadi. Bu esa mazkur yondashuvning ilmiy asoslanganligini yana bir bor tasdiqlaydi.

(cc) BY

Shu bilan birga, tadqiqot davomida aniqlangan ayrim muammolar - moddiy-texnik bazaning yetarli emasligi, o‘qituvchilar kompetensiyasini oshirish zarurati va raqamli texnologiyalarni joriy etishdagi cheklovlar - kelgusidagi ilmiy va amaliy ishlar uchun muhim yo‘nalishlarni belgilab beradi. Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, zamonaviy texnologik jihozlanish darajasi o‘rtacha 40% atrofida ekanligi bu yo‘nalishda hali katta imkoniyatlar mavjudligini ko‘rsatadi.

Kelajak istiqbollari nuqtai nazaridan, badiiy kulolchilik ta’limida raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt asosidagi dizayn vositalarining ulushi sezilarli darajada oshishi prognoz qilinmoqda. Taxminlarga ko‘ra, 2030-yilga borib kulolchilik dizaynining kamida 40-50% i raqamli modellashtirish asosida amalga oshiriladi, bu esa ijodiy jarayonning sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishiga olib keladi.

Umuman olganda, badiiy kulolchilikda zamonaviy dizayn integratsiyasi nafaqat ta’lim jarayonini modernizatsiya qiladi, balki milliy madaniy merosni zamonaviy talablarga mos ravishda rivojlantirish imkonini ham yaratadi. Shu sababli mazkur yo‘nalishda ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish, innovatsion metodikalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish dolzarb vazifa sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] J. Smith, «Craft and Contemporary Design Integration.,» New York: Design Press., 2022.

[2] Johnson, P., &.Lee, K, « Innovation in Art Education,» Design-Based Learning. London: Routledge., 2021.

[3] UNESCO, «Creative Economy Outlook Report.,» Paris: UNESCO Publishing, 2023.

[4] R. Abdullayev, O‘zbek xalq amaliy san’ati tarixi., Toshkent: Fan nashriyoti, 2020.

[5] S. Karimov, Kulolchilikda badiiy shakl va bezak tizimi., Samarqand: Ilm ziyosi, 2022..

[6] T. Brown, Design Thinking in Education, Harvard University Press, 2020.

[7] Stanford University, Design Thinking Research Report, Stanford: d.school, 2021.

[8] G. C. Council, Handicraft Market Analysis Report, Geneva, 2023.

[9] D. Council, The Value of Design Report, London, 2022.

[10] R. D. E. Ryan, Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior, Springer, 2020.

[11] Report, Global Education Infrastructure, Technology in Art Education, OECD Publishing, 2023.

[12] UNCTAD, Creative Economy Programme Report, United Nations Publication, 2022.

(cc) BY

[13] M. T. Review, AI and Creative Design Trends, Boston, 2023.
[14] G. C. Council, Handicraft Market Analysis Report, Geneva, 2023.

(cc) BY